

inte mycket, men ändå något. Själv tror jag att betydligt mer än så skett under hela denna trettioårsperiod. Det är möjligt att jag har fel, men i så fall måste man fråga sig vilken meningen är med att skriva avhandlingar som den här. En sak är säker: det kan inte vara att försöka förändra det man kritiserar. Om inte summan av händelser under trettio år gjort det, kan man knappast förvänta sig att en etnologisk avhandling skulle kunna spela den rollen.

Magnus Berg, Norrköping

Clas Bergvall: *Liv, lust och mening – om krukväxters kulturella betydelser*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2007. 186 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7331-057-4.

I en etnologisk studie av samspelet mellan människor och deras föremål har Clas Bergvall valt att studera människors förhållande till sina krukväxter. Krukväxter har tidigare mest nämnts i förbigående i etnologisk litteratur, och då ofta som en ingång till något annat – ett sätt att skapa kontakt, en mötesplats. Med några enstaka undantag finns heller inga etnologiska studier eller reflektioner kring krukväxter.

Kan man verkligen göra en kulturanalys av något så trivalt som våra krukväxter, frågar sig Bergvall, och visar på en av paradoxerna kring fenomenet krukväxter; knappt har folk hunnit le överseende åt det valda studieobjektet förrän de redan är i färd med att börja delge honom allt om sina egna växter. En annan paradox är, att fastän dessa krukväxter kostar både tid och pengar, samt kräver specialarrangemang med grannar eller vänner när man reser bort, så har de allra flesta av oss krukväxter likafullt. En närvaro av krukväxter tillhör det vanliga, det som inte behöver förklaras. En eventuell frånvaro av växter behöver däremot förklaras. Finns ingen vanligt accepterad förklaring till frånvaron av växter i ett hem, som t.ex. allergier, så anses detta som udda – och tolkas gärna i termer av brist eller en oförmåga att skapa ett riktigt hem. Ett *riktigt* hem utmärks just av närvaron av blommor, inte av deras frånvaro.

Syftet för Bergvalls avhandling har varit att studera en vardaglig och skenbart oviktig sysselsättning, krukväxtskötsel, och visa hur den kan ha verkningar och betydelser långt utöver det självklara. Övergripande frågeställningar i arbetet är: Vad är det människor tänker och känner i relation till sina krukväxter? Hur kan dessa upplevelser beskrivas och förstås? Vilken betydelse kan

dessa upplevelser ha för uppfattningen av sig själv och andra?

Som utgångspunkt har Bergvall låtit sig inspireras av ett fenomenologiskt och socialkonstruktionistiskt tänkande. I en fenomenologisk ansats undersöks det sätt på vilket något, i detta fall krukväxter, framträder för ett subjekt. Men till detta hör då också att undersöka vad som ligger i livsvärlden för detta subjekt, och på vilket sätt detta bidrar till hur fenomenet framträder för just detta subjekt. I avhandlingen möter vi framför allt subjekt som bryr sig mycket om, eller arbetar med krukväxter. Jag måste tillstå att jag blev lite fundersam när jag läste att Bergvalls syfte var att studera krukväxtskötsel och *visa* hur den kan ha verkningar och betydelse långt utöver det självklara. Jag hade snarare förväntat mig en formulering som uttalade en önskan om att undersöka ifall krukväxter kan ha betydelser utöver det självklara och i så fall vilka – men ett sådant syfte hade också krävt ett delvis annat urval. Bergvalls urval stämmer dock väl med det uttalade syftet – vill man visa på betydelsen av krukväxter, så bör man som han har gjort söka hos de informanter som har krukväxter och bryr sig om dem. Inte desto mindre skulle det ha varit intressant att också få ta del av fler berättelser från några som har få eller inga krukväxter, och från sådana som vare sig har ett särskilt passionerat eller djupt intresse för dem, för att ge ytterligare perspektiv på vårt kulturbundna, förgivettagna och normbundna sätt att inneha krukväxter.

Avhandlingstexten utmärks av precisa formuleringar och korta meningar, utan att det väsentliga har förenklats. Att skriva lättläst om forskning är *inte* tecken på avsaknad av arbete, tvärtom, det är ett resultat av väl utfört arbete. Bergvall har lyckats återge svåra teoretiska resonemang på ren och lättfattlig svenska, vilket naturligtvis är viktigt för en bok som man kan förvänta sig kommer att läsas av en bred allmänhet. För en akademiskt inriktad läsare ser jag dock en fara för att teoretiska överväganden som finns där inte alltid uppfattas vid en hastig genomläsning på grund av den relativa lättillgänglighet som utmärker texten. Några delar av den löpande texten har också ett väl sparsamt bruk av noter och referenser, vilket ibland gör det svårt att veta ur vilken av de angivna referenserna i litteraturlistan en del faktaupplysningar är hämtade.

Ansatsen beskrivs som bruksteoretisk, där tematiska strukturer, liksom analys, växt fram samtidigt som Bergvalls tolkningar prövats mot materialet. Han beskriver svårigheterna med att analysera fenomen i vardagen, där

avgränsningen mellan viktigt och oviktigt kan bli svår. Vidare pekar han på det som sker när man som forskare förhåller sig till berättelser – man inte bara lyfter fram utan skapar också betydelser – och diskuterar därvid det konstruktionistiska dilemman, dvs. det dilemma som ligger i att människors uppfattning om den värld de lever i, i högre eller mindre omfattning formas i det språk och de samtal vi har att tillgå. Detta gör att språket inte på ett självklart sätt kan ses som något som passivt speglar verkligheten, tvärtom. Meningsfulla fenomen, i detta fall krukväxter, kan inte ses som frikopplade från de samtal som förs kring dem, och samtidigt är det i dessa samtal som Bergvall har att spåra vilken mening krukväxterna har.

Vi får ta del av en historisk utveckling av synen på krukväxter och hem. Från att krukväxter för några hundra år sedan vara ett närmast okänt inslag, så var de vid 1900-talets början en mer eller mindre given del i de flesta hem – och är så fortfarande. I mitten på 1600-talet vinterförvarades känsliga blommor i de välbärgades orangerier, för att sedan under sommaren flyttas ut i det fria. För vanligt folk var det länge svårt att hålla lagom varmt och dragfritt inomhus, men s.k. kammarorangerier kom att bli en möjlighet för vissa att klara växterna över vintern. Konstruktionen av kakelugnen innebar dock en kakelugnsvarme som gjorde att många svenska hem i slutet på 1700-talet kom att vara bland de bäst uppvärmda i Europa. Innovationen att bygga med fönsterbräde kom först långt senare. Längre var det brukligt att sätta växterna på särskilda bord, vilket naturligtvis begränsade innehavet av blommor till de hem som var tillräckligt rymliga för att kunna avvara sådan plats. Valet av utrymmeskrävande paradväxter, såsom prydnadspalmer, var också länge en markör för den ekonomiska klass och därmed det utrymme man kunde ge sina växter.

Clas Bergvall visar på vårt kulturbundna sätt att uppfatta, tänka och tala om krukväxter som har kommit att bli naturaliserat, dvs. något vi tar för givet och har svårt att tänka bortom. Skillnaden mellan det som enbart är en bostad och det som kan förvandlas till ett hem består just i att växter utgör en viktig del av det goda hemmet. I takt med Sveriges industrialisering byggdes nya bostäder för arbetarklassen och större materiella resurser tillkom som innebar en förutsättning för att göra hem av dessa bostäder. Ett intresse för hem och heminredning växte fram där en vacker, estetiskt tilltalande hemmiljö förväntades ha en positiv inverkan på människan. Förutom den estetiska aspekten så kunde krukväxter i början av

förra seklet också tillskrivas ett statusvärde. Allteftersom krukväxter blev ett mer allmänt fenomen i folks hem, så kom den sociala skiktningen att ske framför allt vad gäller sorter, med nya varianter och arter som introducerades för dem som hade pengar. För de allra flesta så anskaffades nya växter dock genom att ta eller få skott, sticklingar eller frön. Med krukväxternas spridning minskades deras betydelse som markörer för social skiktning. Ett mer personligt förhållningssätt kom att utvecklas och de blev istället symbol för en annan sorts välstånd – ett riktigt hem. Frånvaro av växter tolkades i termer av fattigdom, en fattigdom vad gäller värme och mänsklighet. Kompetensen när det gäller växter har med tiden också kommit att handla om att kunna placera dem, inte bara klara dem, och få dem att växa.

Huvuddelen av det empiriska materialet i avhandlingen består av: 1) intervjuer Bergvall själv gjort – i hem, på ålderdomshem och i blomsterhandel, 2) material insamlat av över etthundra elever som intervjuat sina föräldrar och kartlagt växter i det egna hemmet, alternativt deltagit i samtal kring blommor med andra elever, 3) Nordiska museets kulturhistoriska undersökning, frågelista 196, kring krukväxter och snittblommor, från början av 1970-talet som besvarades av 276 personer. Materialet får illustrera både det numera förgivettagna sätt vi har att tala om krukväxter och de teman Bergvall skapat för att visa på vad krukväxter betyder, eller snarare *kan* betyda. Via en rumslig metafor, meningsdimensioner, vill han att vi ska få syn på hur dessa utgör ett underlag för något slags positionsbestämningar i ett symboliskt livsrum. Dimensioner som Bergvall lyfter fram som genomgående i berättelserna är:

- krukväxterna som ett friområde, där den dagliga kontakten och arbetet med krukväxterna blir en samsättning i närkontakt med livet, en väg till harmonisk avslappning, där omvärlden befinner sig på distans;

- krukväxternas förmåga att illustrera tidens och livets gång. I motsats till andra föremål så förändras krukväxter märkbart med tiden, och blir på detta sätt en kommentar till det föränderliga i livet. Perioder av växt och vila ger förväntan, spänning och rentav glädje som kan tas ut i förskott, men de förknippas också med förgänglighet. Att blommorna ska vara levande förs fram som centralt i denna dimension. Plastblommors fördel – att de *inte* vissnar och dör – är bara skenbar och visar sig lätt vändas till deras nackdel istället. Bergvall noterar en lustig detalj här, att t.o.m. när blommor används i avskräckande syfte, som plastblommor i smarstugefönstret som är tänkta att hindra inbrottstjuvar,

så är det just i akt och mening att signalera ett levande och befolkat hem!

– att krukväxterna får stå för det naturligt sunda, som en ekologisk dimension i människors hem. Dessa nyttiga effekter kan knytas såväl till naturvetenskapliga resonemang som till nytta av ett mer känslomässigt slag, då de ses som källor till glädje, trivsel och välbefinnande;

– krukväxternas dimension som sköna och vackra föremål nämns ofta i berättelserna, men inte nödvändigtvis som något självklart centralt. Tvärtom, när människor uppmanas att berätta om sina växter tycks skönhetsvärdet finnas där men närmast så självklart att det inte behöver sägas. Istället berättar man mer om andra aspekter som känns viktiga att framföra;

– krukväxter som en signal om ett vitalt hem, ett hem där det finns någon som kan få liv att trivas och utvecklas. I relation till förmågan att skapa ett riktigt hem så uttrycker detta mer än bara beröm vad gäller de välskötta växterna, det är också något som kännetecknar den sanna kvinnan, och blir en signal om husmors duktighet;

– hur krukväxter kan stå för en föreställd gemenskap som kan upphäva tid och rum. Å ena sidan påminner de om människor, händelser, platser och situationer, bl.a. då man tagit eller fått skott. Å andra sidan kan växter nästan bli som personer i sig själva, sådana som man talar om och med som medlemmar i hushållet.

I avhandlingen finns en icke uttalad men dock närvarande spänning mellan att diskutera krukväxterna som mål respektive som medel. Växterna kan ses som vackra och fina *i sig*, eller som ett medel för att skapa hemtrevnad t.ex. Även om dessa kategorier allt som oftast kan sammanfalla så framstår ibland denna mål-medel-rationalitet hos informanterna som lite märklig. Kanske har det att göra såväl med önskan om att informera om växternas egenvärde som deras mervärde, där just den estetiska dimensionen tycks så självklar att den inte behöver omnämnas?

Jag ställer mig något undrande till krukväxternas påvisade betydelse för upplevelsen av en föreställd gemenskap, inte vad gäller upplevelsen av gemenskap, men vad gäller att just denna sorts gemenskap inte skulle utmärkas av detsamma som andra gemenskaper. En gemenskap är väl alltid i någon mån *föreställd*, vilket också lätt låter sig hävdas i linje med avhandlingens konstruktionistiska perspektiv. Låt vara att den gemenskap vi upplever oss ha med andra kan spänna mer eller mindre över tid och rum och avstånd, men detta är också något som ingår i konstruktionen av oss själva, med jaget

som en berättelse. Att peka på en levande växt som man genom åren vårdat och hållit vid liv, en växt som knyter an till en människa som är eller har varit viktig för oss, eller viktiga händelser, det blir som Bergvall också visar lätt storartade berättelser. Knyts dessa till de handlingar som utförs genom årets växlingar, för vissa blommor dagligen, så kan handlingarna sägas utgöra ett verkligt bra exempel på hur vi *gör* relationer, skapar dem och håller dem vid liv. Själva vårdandet av växten kan på det sättet bli en vackrare erkänsla än den vi kan visa många andra sorters gåvor som förmedlar känslöband och gemenskap.

Vid insamlingen av det empiriska materialet har Bergvall i mycket använt samma eller liknande frågor som fanns i frågelistan i Nordiska museets utskick. Det kan naturligtvis både innebära för- och nackdelar. Ett problem som Bergvall diskuterar i avsnittet om teori och metod är svårigheten att gå bortom det som kommit att bli ett naturaliserat synsätt. Men genom att delvis utgå från samma frågelistor, och därmed de grundläggande antaganden som dessa vilar på, löper Bergvall också risken att inte rucka på det förväntade och förgivettagna som fanns i förståelsen av fenomenet i Nordiska museets frågelistor. Detta torde därmed kunna utgöra grund till en del av de likheter Bergvall finner över tid, vad gäller det sätt på vilket växter kommit att bli något självklart i våra hem, med en meningsproduktion som pågår, genom hela förra seklet fram till dagens försäljningskampanjer.

Några av de skillnader som uppstått över tid är som tidigare nämnts den förändring som skett vad gäller växternas status som sociala markörer, och det sätt på vilket det blivit vanligare att köpa växter än att ta skott och sticklingar. Därmed har i viss mån kopplingen mellan växter och minnen av platser, tidpunkter och närstående mattats.

Bergvall har valt att inte lyfta fram kön som ett centralt genomgående inslag i analysen av människors förhållande till krukväxter, utan fokuserat på det som är likt mellan könen och mellan olika åldersgrupper när det gäller förhållandet till de egna krukväxterna. Men en del av det som tycks vara detsamma för männen i undersökningen och för kvinnorna kanske bara delvis är det och delvis inte. Skrapar man på ytan så finns där något ganska komplext, och där ”gränsen mellan manligt och kvinnligt när det gäller krukväxter inte alltid är så självklart entydig som det till en början kan verka”(s. 68). Även om kön inte utgör ett centralt tema i avhandlingens analys så tangeras det dock på flera stäl-

len, vilket hade kunnat utgöra ingångar till fördjupade diskussioner om hur kön görs, av oss själva och andra. Växterna omnämns av en informant som ett kvinnligt ansvarsområde (s. 90f.), vilket informanten ser mer som knutet till roller att sköta ett hem än till kön i sig. Detta menar jag är ett utmärkt exempel på hur vi gör kön, inte som absoluta kategorier, men som förväntanskategorier t.ex. Vidare omnämns förmågan att driva upp skott som en konkurrens mellan kvinnor förr i tiden då det gällde att hushålla med resurserna och då bruket att köpa krukväxter inte var självklart för gemene man (s. 96). Sådana föreställningar och tankar som bär symbolisk kodning av manligt respektive kvinnligt med åtföljande arbets- och ansvarsfördelning, och vad det betyder för våra handlingar och vårt handlingsutrymme, ingår också i den sociala konstruktionen av kön.

När det gäller informanter som verkligen bryr sig om och njuter av sina växter så övertygar oss Bergvall när han visar på de likheter som finns mellan kvinnor och män i deras förhållningssätt. Men vad gäller möjligheten att avvika från normen så undrar jag om kvinnor har eller har haft samma sociala utrymme för att låta bli att ha blommor. Ifall krukväxter bidrar till det sätt på vilket vi socialt skapar mening, och då inte bara som ett individuellt projekt – hur är det då för den som misslyckas, och för den kvinna som inte har gröna fingrar överhuvudtaget? Torde detta inte tolkas i termer av en brist hos kvinnan? Vi får i avhandlingen möta en kvinna som berättar om sin bristande förmåga (s. 67). Bergvall tolkar hennes berättelse som ett avstamp för att kunna berätta en annan historia – den om mannens förmåga. Men läser vi närmare så ser vi också att det är *speciella* blommor som mannen klarar, vilket också väcker de andra åhörarnas sorl av beundran. Därmed tar han inte heller ansvar för det som frun brister i. Säkert finns andra läsare än jag som minns den ”befrielse” från krukväxternas ok som kom med pappersblommor i fönstren på sjuttioalet.

Avhandlingen visar på ett övertygande sätt hur krukväxter har en central roll för hur vi gestaltar våra livsrum, och de berättelser vi berättar om oss själva och varandra. I det lilla, i det vardagliga vävs de in i våra liv. Just därför tycker jag att det hade kunnat vara ett av avhandlingens teman; det hur kön görs även i dessa handlingar. Det är ju det genusforskningen har arbetat med i många år: att visa på de komplexa, ofta motsägelsefulla processer som är med och återskapar kön. Ofta i de små till synes obetydliga handlingar som inte är nödvändiga till sin karaktär, men ändå centrala. Där finns likheter med det

Bergvall visar på i vårt förhållningssätt till krukväxter. Andra möjligheter för framtida studier skulle kunna vara att undersöka andra sociala kategoriers betydelse för upplevelse av och förhållningssätt till krukväxter, som t.ex. klass eller etnicitet.

Bergvall skriver om tillägnelse i Ricoeurs anda och möjligheten att kunna få fram något mer än vad informanterna själva säger om fenomenet. Forskning ska ju gärna möjliggöra en kvalitativt ny förståelse av aktuella utsnitt av den sociala verkligheten där det bryter mot tidigare tänkande, åtminstone på någon punkt. Något problematiseras och vi kan få en aha-upplevelse. I detta ligger också en möjlighet för forskaren att föra tillbaka och pröva den förståelse av vardagsfenomenet som han skapat till samma informanter, eller till andra informanter längre fram i undersökningen. Det hade varit intressant om Bergvall gjort detta – för att se i vilken mån han överskridit sina informanternas förståelse av fenomenet, och i vilken mån hans tolkning skulle kännas igen i en aha-upplevelse, i ett samtidigt igenkännande.

Sammanfattningsvis kan sägas att Clas Bergvalls bidrag till den etnologiska forskningen framför allt sätter fokus på ett nytt empiriskt material, där krukväxter som föremål varit ett förvånansvärt vitt och outforskat fält. Att krukväxter får utgöra en ingång för samtal kring andra företeelser förekommer i och för sig på samma sätt som i tidigare forskning även i denna avhandling, men framför allt har de fungerat som en ingång till att nå förståelse för de sätt på vilka krukväxter är en del av det sammanhang där bilden av oss själva och vår värld formas. Han pekar på hur växter som föremål inte bara är signaler utåt till människor om växtens ägare, utan minst lika viktigt, om inte viktigare, är budskapet till individen själv, där föremål i hemmet laddas med betydelser genom det egna skapandet och de egna aktiviteter som gör ett hem till ett hem.

Hildur Kalman, Umeå

Jakob Wenzer: *Resonanser. En neomaterialistisk analys av independentscenen i Göteborg*. Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet 2007. 197 s. English summary. ISBN 978-91-975353-1-1.

Redan titeln antyder att detta är en etnologisk avhandling som skiljer sig från mängden. Neomaterialism ingår inte i den normal-etnologiska prosan. Också syftet låter läsaren ana en något annorlunda ambition än den brukliga.